

Frans Oscar Lilljas dagbok

Frans Oscar Lillja var fyrvaktare på Gotska Sandön från 1859, då fyrarna tändes för första gången, och fram till 1895, då han avgick med pension. Från 1861 till 1895 förde han denna dagbok, och skrev så gott som varje dag upp det som hände honom och större händelser som angick hela öns befolkning, ofta båtar som kom och gick, eller strandade och blev vrak. Dagboken finns bevarad och är tillgänglig på mikrofilm i landsarkivet i Visby.

Men förutom denna, den personliga dagboken, förde han ytterligare tre böcker som finns på okänd ort, om de alls finns. Den ena är *Strandningsboken*, där han beskrev alla strandningar på ön från 1859 till 1895. Den har åtminstone delvis räddats åt eftervärlden genom att Albert Engström i sin bok *Gotska Sandön* (1926) publicerade ett utdrag.

Av den andra boken, *Boken å främmande*, har några fragment räddats av Engström. På sid. 112–114 i boken *Gotska Sandön* har han publicerat några utdrag ur boken. Engström kallar den för Lilljas dagbok och säger att det var »en rätt diger volym«. Lilljas personliga dagbok omfattar 25 volymer, och i den förekommer hänvisningar till dessa båda andra böcker.

De två böckerna fanns alltså hos fyrmästare Karl Bourgström under Engströms besök i början av 1920-talet. Vad som sedan har hänt med dem är inte känt. Den tredje boken är den han kallar *Kutterns bok*, som tog upp lotskutterns i bästa fall månatliga resor med proviant, post och folk. Av den finns bara ett fragment bevarat, i den personliga dagboken för år 1882. Lillja förde där in de av kutterns resor till Sandön som gjordes medan jägmästare W. Pettersson lånat Kutterns bok. Sina räkenskaper och de brev han tog emot brände Lillja då och då, så av dem torde inget finnas kvar.

Överhuvudtaget är Gotska Sandöns tid som fyrplats alldeles extremt väldokumenterad vad gäller andra hälften av 1800-talet. Förutom den kyrko- och mantalsskrivning som registrerade alla Sveriges invånare finns alla de arkivhandlingar som kommit till i och med att ön var fyrplats. Vi har fyrdagboken, som dag för dag dokumenterar vädret och kommenterar viktigare händelser, och den rikhaltiga brevväxlingen med de överordnade i land, som innehåller mycket sådant som idag avhandlas per telefon och går förlorat för eftervärlden. Dessutom finns andra personliga dagböcker från senare hälften av 1800-talet, även om Lilljas är den i särklass mest omfattande.

Det mesta av innehållet i Lilljas dagbok är mycket enahanda. Han berättar i första hand vad han utfört av arbete under dagen, förutom vakterna i fyren. Det är vedsågning i det oändliga, det är oräkneliga promenader runt ön för att se om det kommit in något vrakgods värt att plocka upp. Det är tvätt och bärplockning och plattning, en sorts mattor han gjorde av gammalt tågvirke, och som var och en tog några dagar att få klar.

Men dagboken ger också Lilljas personliga syn på de händelser som förts in i den officiella fyrdagboken, och berättar om mycket som aldrig nämns där.

Lilljas dagbok är inte särskilt lästlöst, framför allt är det svårt att snabbt skumma igenom långa tidsperioder på jakt efter vissa uppgifter. Den innehåller namn på saker och företeelser som är ganska okända i nutiden, och det måttssystem han använder är ett helt annat än vårt. Dessutom använder han sig av egna, högst personliga förkortningar. Han skrev inte heller alltid särskilt tydligt, och trots att jag ägnat mycket tid åt att dechiffrera hans mer kryptiska passager är det fortfarande en del som är oklart.

Christer Hamp